

Průvodní text k prezentaci

Český obranný průmysl a státní podpora exportních aktivit

Mgr. Matěj Novák

I. Český obranný průmysl

1.1 Historický kontext

Tradice českého obranného průmyslu sahá hluboko do historie, až k počátkům samostatné, tehdy československé státnosti. Budování obranně-průmyslových kapacit se však postupně odehrávalo již před tímto úsekem dějin, tudíž ještě v době, kdy české země byly součástí Rakouska-Uherska. Každopádně, zlatý věk domácího obranného průmyslu panoval v 20. a 30. letech 20. století, kdy Československo bylo nejen předním výrobcem a vývozcem zbraní a vojenského vybavení, avšak, a to je klíčové, bylo na špici i co se týče vlastního vývoje. Proslulé byly v této době zejména československé pěchotní zbraně a polní kanony Škoda. Odborníky označovaná jako velmi kvalitní je i tehdejší československá tanková konstrukční škola, která navíc musela defacto stavět na zelené louce, neboť zde zcela chyběly jak tovární kapacity, tak know-how. Naši inženýři tudíž sbírali znalosti u spřátelených mocností a následně přicházeli s vlastními nápady. O tanku LT-38 se dokonce v odborných kruzích hovoří jako o nejlepším tehdejším tanku na světě, překonávajícím i tehdejší rané verze německých PzKpfw II. nebo silně pancéřované, avšak neohrabané a nespolehlivé francouzské stroje. V poválečném období byl obranný průmysl zachován a v některých oblastech rozšiřován, avšak trpěl především centrálně plánovaným řízením výroby, přejatým dle sovětského vzoru a zejména domácí vývojové kapacity byly redukovány přejímáním sovětských licencí na výrobu techniky, byť šlo často na tehdejší dobu o technicky zdařilá řešení. Český obranný průmysl v té době sice dokázal vyvíjet a vyrábět vlastní počiny, typicky zmiňme samohybnou kanonovou houfnici DANA, která v AČR slouží dodnes, avšak byl znatelný postupný útlum ve vývoji a produkci vlastních tzv. velkých vojenských platforem (tanky, letadla, bojová vozidla pěchoty, obrněné transportéry apod.).

Po revoluci bohužel došlo ke znatelnému úpadku domácích obranně-průmyslových kapacit, podniky byly jednak rušeny a pokud byly zachovány, tak docházelo k jejich zeštíhlování a značné redukci záběru portfolia a osekávání rozpočtu. U spousty firem došlo k přechodu na civilní výrobu. I přesto však byly některé klíčové kapacity zachovány, jako je například

výroba ručních zbraní jednotlivce v České zbrojovce Uherský Brod či unikátní a světově oblíbený nákladní a specializovaná vozidla Tatra na neméně kvalitních podvozcích.

1.2. Současný stav českého obranného průmyslu

V současné době tvoří český obranně-průmyslový komplex v drtivé většině malé a střední podniky, co se týče primárně obranně-průmyslově orientovaných či pro tento sektor zásadních společností a podniků, můžeme hovořit o zhruba padesátce hlavních subjektů.

Zhruba 90 % domácí produkce je nyní exportováno, a přestože mnoho z domácí produkce je nakupováno českým resortem obrany pro potřeby ozbrojených sil ČR, vzhledem k chybějícím kapacitám v rozličných oblastech (tanky, bojové letectvo, dělostřelecká technika, raketové technologie a letecká výzbroj aj.) musí Ministerstvo obrany nakupovat tyto a další technologie a systémy především v zahraničí.

České společnosti obranného průmyslu však i v současnosti dokazují, že jsou schopny konkurovat i velkým nadnárodním konglomerátům, a to zejména ve vysoce specializovaných odvětvích či v již zmíněných tradičních oblastech. Kromě nákladních vozidel Tatra, ručních zbraní nebo výcvikových letounů lze zmínit například špičkovou radiolokační techniku, které vévodí pasivní sledovací systémy společnosti ERA nebo možná méně atraktivní, ale o to pro zahraniční trhy a producenty významnější kabelová a elektronická řešení pro pozemní i vozidlové aplikace firmy Ray Service či specializované přívěsy společnosti AGADOS.

V současnosti trápí český obranně-průmyslový sektor hned několik problémů. Je to především **nedostatek kvalifikovaných pracovníků**. Současní zaměstnanci stárnou a zájem mladých lidí o požadované obory je nízký. Specifikem obranného sektoru je vysoký podíl výzkumu a vývoje, mimoto je zde potřeba vysoké míry specializace. Nedostatek kvalifikovaných pracovníků trápí Českou republiku obecně a obranný a bezpečnostní průmysl bohužel není výjimkou. Co se týče výzkumu a vývoje, je zde **znát také nedostatečně nastavený systém státní podpory a vůbec budování vhodného prostředí pro výzkum, vývoj a inovace specificky v obranném sektoru**, jelikož ten má na rozdíl od civilního svá specifika. Jeden příklad za všechny, většinová finanční podpora pro projekty výzkumu a vývoje pro obranné aplikace podléhá schválení MŠMT jakožto hlavního orgánu pro tyto účely, nestačí tudíž pouze schválení v rámci MO. MO sice disponuje rozpočtem na podporu projektů obranného výzkumu, ale ten je velmi omezený a resort nemá, jak již bylo řečeno, výhradní schvalovací pravomoc v případě žádostí o prostředky.

Dostí zásadním problémem pro obranný a bezpečnostní průmysl jsou v **některých případech regulační tendence Evropské unie**. Mediálně nejznámějšími jsou snaha zakázat používání olova do střeliva či prosadit omezení držení legálních zbraní. Ale existuje celá řada dalších směrnic a direktiv, které ve svých důsledcích vedou investory k převodu zbrojní výroby mimo EU. V současnosti komplikují situaci také **nutné tranzitní licence**, o které musíme jako stát nemající vlastní námořní přístav žádat sousední země. Odhaduje se,

že náš export takto přichází o čtvrtinu možných kontaktů. Další aktuální věcí k řešení je **příliš široká definice vojenského materiálu a materiálu dvojího použití** v rámci české legislativy. V neposlední řadě se stále poněkud nepochopitelně licencují vzorky na zahraniční výstavy a tendry, což je proces, který zabere často i několik měsíců a leckdy je blokován ze strany zde zainteresovaných státních institucí.

1 Přehled klíčových podniků českého OP v jednotlivých krajích

Kraj	Společnost	Oblast produkce
Hl. m. Praha	LOM Praha s. p.	Opravy a modernizace letecké techniky
	ICZ a. s.	IT technika, software, infrastruktura
	Omnipol a.s.	Systémový integrátor, multiobor
	STV Group	Zbraně, munice, výbušniny, pozemní tech
	VTÚ s. p.	Výzkum, vývoj a inovace
	Czechoslovak Group a.s.	Holding, multiobor, působí napříč ČR
Středočeský	AERO Vodochody AEROSPACE a. s.	Letecká technika, opravy, modernizace
	Sellier a Bellot a. s.	Střelivo a munice, strojní výroba
Pardubický	ERA a.s.	PSS, radiolokace, navigace
	Retia a.s.	Radiolokace, navigace
	Explosia a. s.	Výbušniny a
	Eldis Pardubice a.s.	Radiolokace, navigační technika
	SVOS spol. s.r.o.	Obrněná a specializovaná vozidla
	AVEC CHEM s.r.o.	Plynové masky, filtry, CBRN ochrana
Jihomoravský	PBS Velká Bíteš	Motory, strojní součástky
	AURA s.r.o.	Logistický a katalogizační software
	GUMOTEX a.s.	Stany, záchranné vybavení, CBRN
	Prototypa-ZM s.r.o.	Zkoušení zbraní a munice, VaV
	VVÚ s. p.	Výzkum, vývoj a inovace
Moravskoslezský	VOP CZ	Pozemní technika, opravy, modernizace
	Tatra Trucks	Nákladní a specializované automobily
Olomoucký	MEOPTA s.r.o.	Optika, zaměřovače, příslušenství
	Excalibur Army	Vojenská technika, pěchotní zbraně
Zlínský	Česká zbrojovka UB a. s.	Ruční zbraně, příslušenství
	Zeveta Ammunition a.s.	Střelivo a munice
	EVPÚ Defence a.s.	Sledovací systémy, spec. vozidla
	MESIT holding a.s.	Komunikační a navigační technika
	EGO Zlín spol. s.r.o.	Zdravotnický materiál, CBRN
Vysočina	OPTOKON a. s.	Optoelektronika a elektronika
	Agados s. r. o.	Specializované přívěsy a dílenská řešení

II. Offsetové programy a programy průmyslové spolupráce

2.1. Offsetová problematika v ČR – shrnutí

Offsetová legislativa vznikla v ČR v roce 1998 v souvislosti s plánovaným pořízením nadzvukových letounů pro Armádu České republiky. Programy průmyslové spolupráce původně představovaly nástroj ekonomické kompenzace výdajů státního rozpočtu spojených s pořízením techniky, materiálu a služeb, zejména pro obranné a bezpečnostní účely České republiky. Offsetová povinnost vznikala zahraničnímu dodavateli při zakázce přesahující 500 mil. Kč. Tato částka byla v roce 2005 posléze navýšena na 1 mld. Kč. Výše offsetového závazku byla individuální, pohybovala se však v rozmezí 100 % - 150 % hodnoty zakázky. V souvislosti se zhoršující se bezpečnostní situací ve světě se požadavky na průmyslovou spolupráci v rámci vojenských zakázek přesunuly z roviny ekonomické do roviny strategicko-bezpečnostní.

Hlavní cíle Programů průmyslové spolupráce:

- podpořit nové exportní příležitosti,
- podpořit transfer technologií a know-how,
- vytvářet podmínky pro nové formy dlouhodobé vzájemně výhodné spolupráce českých a zahraničních partnerů, včetně zapojení českých subjektů do mezinárodních řetězců.

Rozlišujeme zpravidla offsety **přímé** a **nepřímé**.

Přímé offsety se vztahují bezprostředně k realizaci předmětu veřejné zakázky, tj. zahrnují projekty zaměřené na přímou účast českých subjektů na zajišťování této zakázky.

Nepřímé offsety jsou poté veškeré ostatní formy offsetu, kdy se tuzemské subjekty zapojují do jiných projektů uchazeče o zakázku.

Na plnění programů dohlížela mezirezortní Offsetová komise, složená ze zástupců resortů průmyslu, obrany, vnitra a dalších, zřízená při Ministerstvu průmyslu a obchodu. Tato komise vyhodnocovala, dohlížela a schvalovala transakce do programů průmyslové spolupráce. Programů vzniklo 11. Komise během svého fungování projednala na 370 transakcí, z nichž pak 231 v celkové hodnotě bezmála 60 miliard Kč tyto programy naplnilo.

Příklad: Offsetový program při pořízení víceúčelového bojového letounu GRIPEN

Šlo o nejúspěšnější offsetový program v oblasti obrany vůbec, kumulativní hodnota programu činila 25,6 miliardy Kč, což představovalo 130 % hodnoty zakázky na pronájem letounů. Podařilo se splnit 100 % hodnoty offsetového závazku pro ČR ještě před stanoveným termínem. Smlouva požadovala realizaci přímých offsetů ve výši minimálně 20 % z celkové hodnoty zakázky.

Důvodem ukončení offsetových programů v ČR je vývoj evropské legislativy zejména v posledním desetiletí, která znemožnila ekonomickou kompenzaci při zadávání vojenských zakázek. Offsety jsou tak přípustné pouze v případech, kdy je jejich použití odůvodněno ochranou podstatných zájmů bezpečnosti konkrétního členského státu EU.

2.2. Programy průmyslové spolupráce v současnosti

I přes značné omezení využívání offsetových programů ze strany EU představují tyto programy pro Českou republiku klíčovou součástí obranných akvizičních projektů, což je navíc artikulováno přímo v programovém prohlášení vlády. Zde je deklarován jednoznačný zájem na zapojování českého obranného průmyslu při nákupech vojenské techniky ze zahraničí. A to zejména ve smyslu zajištění bezpečnosti dodávek, zapojení domácích podniků obranného průmyslu do dodavatelských řetězců, přesunu výroby či servisu na území ČR, podpory a údržby po dobu životního cyklu vojenského materiálu atd.

Vzhledem k plánované realizaci několika strategických akvizic v resortu obrany je nyní otázka průmyslového zapojení domácích společností o to důležitějším tématem. Ministerstvo průmyslu a obchodu se během let osvědčilo jako významný partner, který značným dílem přispěl k úsilí Ministerstva obrany při vytváření a realizaci programů průmyslové spolupráce. Rozhodujícím orgánem v problematice programů průmyslové spolupráce v oblasti obrany by ovšem mělo zůstat primárně Ministerstvo obrany.

Důvodem je zejména to, že **programy průmyslové spolupráce jsou úzce navázány na samotný předmět plnění akvizice a tvoří tak ve své podstatě podmnožinu přímých offsetů.** Proto je nutné, aby se přípravou těchto programů průmyslové spolupráce zabývalo MO, jelikož jde o specifickou záležitost ryze obranného charakteru. Navzdory této skutečnosti MO samozřejmě vítá spolupráci s MPO v podobě informační či konzultační podpory při realizaci programů průmyslové spolupráce.

Na rozvoji implementace offsetových programů se výrazným způsobem podíleli pracovníci MPO a dalších spolupracujících ministerstev. Po ukončení offsetové praxe je nezbytné zajistit rozvoj domácích průmyslových kapacit pomocí programů průmyslové spolupráce. Vzhledem k rozsahu agendy nezbytné pro zajištění příslušných programů průmyslové spolupráce bude nezbytné udržet vysokou úroveň spolupráce všech zainteresovaných subjektů, které budou řízeny z jednoho centra.

III. Sekce průmyslové spolupráce MO ČR

Od 1. ledna 2020 opět vznikla na Ministerstvu obrany Sekce průmyslové spolupráce, která je postavená defacto okolo stejnojmenného odboru, který zajišťoval hlavní náplň nynější sekce dosud. Hlavním posláním agendy průmyslové spolupráce je jednak **podpora domácího obranného průmyslu na zahraničních trzích, sekundárně pak zprostředkování kontaktu mezi Armádou České republiky a domácími společnostmi**, a to v rámci primárního vztahu zákazník-dodavatel. Konkrétně jde o fázi předcházející samotnému akvizičnímu procesu, jenž má zcela ve své kompetenci Sekce vyzbrojování a akvizic. V rámci této řekněme před-akviziční fáze dochází v některých případech k zhodnocení požadavků či dosavadních zkušeností z užíváním původního produktu, který má být např. modernizován či vyvinuta jeho nová varianta. Dále také společnosti představují svá nová řešení nebo ve spolupráci se zahraničními partnery chtějí prezentovat přímo v prostorách jednotlivých útvarů konkrétní užití produktů.

3.1. Projekty podpory ekonomické diplomacie

Ve spolupráci s Ministerstvem zahraničních věcí se oddělení mezinárodní obranně-průmyslové spolupráce podílí na organizaci a průběhu tzv. **projektů podpory ekonomické diplomacie (PROPED)**. Jedná se o akce pořádané zpravidla zastupitelskými úřady v konkrétní zemi, jejímž účelem je prezentace společností a produktů českého obranného průmyslu za účasti relevantních aktérů z dané země – typicky zástupců ministerstva obrany, vnitra, armády, policie a dalších bezpečnostních či jinak relevantních složek.

V závislosti na významu relace je poté účast podpořena přítomností vedoucího představitele resortu obrany, od vedoucího oddělení, přes ředitele odboru až po náměstka pro řízení sekce, který má pochopitelně pro význam prezentace nejvyšší hodnotu a jeho přítomnost se pak často pozitivně odráží v následných jednáních se zahraničními partnery.

V některých případech je žádoucí i přítomnost zástupců Generálního štábu Armády České republiky, jakožto zástupce uživatelů vybraných prezentovaných produktů, nicméně v poslední době lze vysledovat trend nezájmu GŠ o účast v podobných akcích. To je ale často poněkud nešťastné, neboť v mnoha zemích – typicky jde o země Blízkého Východu nebo Jihovýchodní Asie, má uniformovaný a zkušený zástupce ozbrojených sil mnohem větší ohlas a dopady na význam relace než civilní představený, byť třeba na úrovni náměstka.

Kromě realizace zahraničních cest v rámci PROPED jsou organizovány taktéž tzv. incomingy zahraničních delegací do ČR, a to za stejným účelem – seznámení se s nabídkou českého obranného průmyslu, doplněnou často o návštěvy jednotlivých podniků a také o bilaterální jednání s protějšky z Ministerstva obrany.

3.2. Systém bezpečnosti dodávek

Specifickým a velmi obsáhlým tématem, které má značný meziresortní přesah, je poté tzv. Systém bezpečnosti dodávek, který je často artikulován ve Strategii vyzbrojování a podpory rozvoje domácího obranného průmyslu do roku 2025 (ta vznikla v rámci původní Sekce

průmyslové spolupráce v r. 2017). Ve Strategii je do detailu nastíněn princip bezpečnosti dodávek, který má vhodným nastavením zajistit, aby ani v případě válečného stavu a případných omezení importu vojenského materiálu či součástí a surovin nutných pro jeho výrobu nedocházelo k snížení či ochromení bojeschopnosti ozbrojených sil nebo obecně vzato k narušení schopnosti zajišťovat obranyschopnost země jako celek. Typicky může jít o dodávky munice, náhradních dílů a komponent pro techniku a systémy užívané v AČR, kde není možná domácí výroba. V těchto případech může být řešením budování dostatečných skladových zásob, případně podpora budování domácích kapacit pro výrobu daných výrobků.

Gró celého principu je ale spíše v něčem jiném, zdůrazňuje nutnost identifikace klíčových oblastí a klíčového materiálu/služeb a snahu zajišťovat tento materiál a služby z domácích zdrojů, kdy se postupuje podle určité pyramidy – na jejím vrcholu stojí **státní podniky, zejména ty spadající pod MO ČR**, které je jejich zřizovatelem. Tyto podniky už z tohoto důvodu jsou nejspolehlivějšími dodavateli a riziko výpadku z politicko-vojenských důvodů či z důvodů zhoršení mezinárodně-politické situace je minimální, neboť jsou umístěny na našem území a jsou pod kontrolou státu. **Druhou úroveň tvoří domácí soukromé společnosti obranného průmyslu**, které opět disponují solidní spolehlivostí a mohou být do jisté míry zavázány k dodávkám i v době krize pomocí smluv a právně platných dokumentů uzavřených mezi oběma stranami. Stejně tak zde lze aplikovat patřičné paragrafy krizového zákona, který umožňuje za určitých situací státu nařídit právníkům osobám konkrétní plnění pro zajištění obranyschopnosti a bezpečnosti státu. Problémem zde může být nejasná vlastnická struktura nebo přítomnost cizích subjektů ve vlastnické struktuře, typicky ze zemí, které jsou považovány za potencionální bezpečnostní hrozbu pro ČR.

Třetí úroveň jsou zahraniční **společnosti sídlící na území států EU a NATO**, kde i přes leckdy velmi solidní vztahy a nastavenou spolupráci jednoduše nelze garantovat, že v případě globální krize či válečného stavu země neomezí dodávky a styky z českými partnery a budou se tudíž soustředit zejména na domácí odbyt nebo na prioritnější partnery.

Čtvrtou a poslední úroveň tvoří **společnosti sídlící mimo území států EU a NATO**, kde se předpokládá nejvyšší stupeň rizika pro zajištění bezpečnosti dodávek, a proto je v rámci celé koncepce kladen důraz na pečlivý průzkum nabídky trhu daných produktů, zda opravdu neexistuje vhodná alternativa z mezinárodně-politicky bližších zemí. Pokud ne, je jednou z možností vhodné a jasně specifikované smluvní nastavení dodavatelsko-odběratelského vztahu v případě krize, avšak jak víme, následná vymahatelnost i přes precizní znění smlouvy může být velmi problematická.

Zásadní problém je ale to, že i přes podrobný popis systému bezpečnosti dodávek a vystavěnou koncepci ve zmíněné Strategii značně **pokulháva jejich implementace**. Od vzniku Strategie uplynuly téměř tři roky a ze zde deklarovaného bylo naplněno naprosté minimum. Je neoddiskutovatelným faktem, že jde o velice komplexní záležitost, vyžadující intenzivní zapojení nejen resortu obrany, ale i dalších resortů jako je např. Ministerstvo průmyslu a obchodu a dalších orgánů státní správy, nemluvě o značné časové náročnosti. Je to zkrátka běh

na dlouhou trať, jehož význam ve finále je pro potencionální vážnou krizi vojenské povahy, do které by se republika dostala, kritický. V současnosti bohužel neexistuje dostatečná politická vůle se tomuto problému věnovat, a v rámci ministerstva obrany je věc implementace bohužel také přehlížena. Na druhou stranu je nutné zmínit, že pokud by Sekce obranné spolupráce měla být středobodem implementace, její nynější personální kapacity, pokud bereme v potaz Odbor průmyslové spolupráce by nejspíše nebyly pro tento úkol dostačující.

3.3. Další agenda Sekce

Mimo výše zmíněného spadá pod sekci také oddělení výzkumu a vývoje, projektová kancelář a také oddělení průzkumu trhu a analýz. Poslední jmenované oddělení má specifické postavení a je vlastně jakousi spojnicí mezi Sekcí průmyslové spolupráce a Sekcí vyzbrojování a akvizic, neboť jeho náplní je na základě zadání zpracovat průzkum trhu z otevřených, případě dostupných placených zdrojů typu databází obranně-průmyslových trhů a systémů vyvíjených, vyráběných či užívaných v zahraničí. Toto zadání se pak ve valné většině případů odvíjí od patřičných útvarů AČR, respektive GŠ, zodpovědných za rozvoj sil a budování schopností ozbrojených sil. Někdy je také prvotním hybatelem v této fázi již zmíněná Sekce vyzbrojování a akvizic, která však disponuje také svými vlastními týmy na provádění průzkumů trhu, což někdy bohužel vede k duplikaci činností a zejména k jakési nekoordinaci až informačním zmatkům.

Oddělení výzkumu a vývoje poté řeší zejména výzkumné a vývojové projekty v oblasti obrany, konkrétně pak plánování alokace finanční podpory, hodnocení projektů a veškerou komunikaci a administrativu potřebnou pro dohled nad projekty a jejich plněním.

IV. Závěr

Agenda činnosti Sekce průmyslové spolupráce a konkrétně Oddělení mezinárodní-obranně průmyslové spolupráce je relativně široká a zahrnuje i další dílčí úkoly a oblasti, jejichž popis by vydal na několik desítek stran, čili v případě, že by Vás, studenti, zajímaly některé oblasti více do podrobnosti nebo něco nebylo jasné, neváhejte mě kontaktovat na některém z těchto emailů – novakm@army.cz , M4tes@seznam.cz , případně klidě telefonicky na 728 611 087. Ať už by šlo o čistě akademickou zvědavost nebo byste se rozhodli pro zpracování seminární či dokonce závěrečné bakalářské či magisterské práce, jsem ochoten být nápomocen, do té míry, do které mi to umožní volný čas a pracovní povinnosti a v neposlední řadě také zákon o ochraně utajovaných informací.